

TAVASZI HAJNAL

Fakereskedőből nagyvállalkozó

Darvas Imre nagyváradai vállalkozó pályaképe

A honi ipar a fejlődés mozgatórugója

Darvas Imre (1864–1913)¹ szegedi születésű üzletember sikertörténetéről és bukásáról éppoly keveset tudunk, mint a 20. század elején Nagyváradon letelepedett többi vállalkozóról vagy a helyi „vállalkozók előfutáiról” és leszármazottaikról. Nevüket legtöbbször a nagyváradai „cifra paloták”, a 20. század első felében épített szecessziós és eklektikus stílusú épített örökség kapcsán említjük, ők a bérpaloták megrendelői, a befektetők és az ingatlanok haszonélvezői. És ők teszik ki a város adófizetőinek, viriliseinek nagy részét, ők a köz- és társas élet alakítói, a művészeti és művelődési élet mecénásai, a korszak világotazói és a modern technika vívmányainak meghonosítói Nagyváradon.

A 20. század első évtizedében a város fejlődését meghatározta a helyi iparvállalatok számszerű növekedése és az ipari termelés sokrétűvé válása. Nagyvárad, az alföldi mezőváros, vásárváros lassan nagyvárosias jelleget öltött, kereskedelmi központtá alakult. Ez az átalakulás kimutatható a korabeli népmozgalmi és foglalkozásszerkezetre vonatkozó statisztikák alapján is. A 19. század végén Nagyvárad lakosainak egyötöde volt iparos, 1910-ben a város 64 100 főnyi összlakosságából 31 394 főre tehető az aktív keresők száma, ebből 28 000 főt foglalkoztattak a különböző iparágakban, kereskedelemben és a rokonszakmákban.² A város urbanizációs és ipari fejlesztése a városvezetés érdeme volt, amely az 1900-as évektől a helyi ipar fejlesztését tűzte ki célul, ezért az új létesítésű vállalkozásokat különböző adókedvezményekkel támogatta. Az újonnan létesített gyárak és ipari vállalkozások 10–15 évre mentesültek a helyi adók és vámok befizetése alól, nem kellett adót fizetniük az útburkolat és az építkezésben használt nyersanyagok után, nem adóztak a működésükhöz szükséges termékek után, a városi tanács évente segélyeket és kamatmentes hiteleket folyósított, rész-

TAVASZI HAJNAL (1956, Marosvásárhely) közíró, könyv- és levéltáros. Szegeden szerzett tanári képesítést magyar–könyvtár szakon, majd a debreceni egyetem bölcsészettudományi karán művelődési és felnőttképzési menedzseri szakon diplomázott. Több évig a Bihar Megyei Gheorghe Șincai Könyvtár szakmai aligazgatója, jelenleg a Bihar Megyei és Nagyváradai Műemlékvédelmi Alapítvány munkatársa.

vényeket vásárolt, telket utalt ki az újonnan alakult vállalkozások telephelyének. Ez a lendületes fejlődés versenyhelyzetet teremtett az építőiparban, megnőtt a lakásigény, az építőanyagok iránti kereslet, ilyenek az épületfák és más faipari termékek, ez növekedő tendenciát mutatott.

1. Darvas Imre, in *Nagyváradai Napló*, 1913. május 8., 1–3. o.
2. APAN, M. Contribuții documentare privind dezvoltarea industrială a orașului Oradea la sfârșitul secolului al XIX-lea, până la primul război mondial, in *Crisia*, an XXIII, Oradea, MCR, 1993, 267. o.

Erdő, erdő, de magas a teteje...

Az erdőipar egyike volt a nagy haszonnal kecsegtető iparágaknak. A legismertebb erdőkitermelő cég Bihar megyében a 19. század közepétől a Diósi Ignác, majd Diósi Lajos cége volt, ebbe Reismann Mór ismert üzletember, bankár is betársult. Régi vállalkozás volt a Stern Dezső Kisszedresen működő vállalkozása vagy a Jiraszek és Krausz-féle fűrésztelep a Jád völgyében, Jádremetén.³ A 19. század végén az idegen tőke is megjelent Bihar megyében az erdőkitermelés területén is, ilyen a Junghanns-féle mészégető és erdőkitermelő vállalkozás Lankáson⁴ vagy a Baiersdorf és Biach cég, amely nemcsak Temes megyében, hanem Biharban is jelen van, Vaskoh mellett, ahol 1891-ben nagy fűrésztelepet létesít, majd Élesden és Felsőlugoson.⁵

Bihar vármegye erdőségei 508 692 kataszteri holdat öleltek fel, kitűnő faállománnyal: tölgy, bükk, jegenyefenyő.⁶ A vármegye „zöld aranyát” több tulajdonos birtokolta: az államkincstár, a görögkatolikus püspökség, a római katolikus püspökség, a Takarékpénztár részvényesei, magánbirtokosok és közbirtokosság. A 20. század elejéig fakitermeléssel és értékesítéssel az említett vállalatokon kívül kisebb vállalkozások vagy maguk a tulajdonosok foglalkoztak, de a szükséges felszerelés hiányában az üzletág nem bizonyult jövedelmezőnek. A legtöbb cég tűzifát termelt, a szeszgyárak tűzifaigénye nagy volt, és a jó minőségű faszénre meg épületfára is volt kereslet. A befektetők tudták, hogy a faipar jövedelmezővé tételéhez nagyobb tőkebefektetésre van szükség: gépeket és felszereléseket kell beszerezni, növelni kell a fafeldolgozás teljesítőképességét, állandó jelenlét szükséges a kül- és belpiacokon egyaránt.

Az erdőkitermelés ezen átalakuló és felívelő szakaszában került Darvas Imre⁷ a bihardobrosdi fakitermelő telepre, a Jiraszek és Krausz cég alkalmazásába. A korabeli méltatások őt tartják a Bihar megyei modern erdőkitermelés megteremtőjének.

Darvas (Krausz) Imre Ignác autodidakta módon szerezte a kereskedelmi, ügyviteli és gazdasági ismereteit, a feltörekvő vállalkozó típusa, aki saját erejéből küzdötte fel magát a legjelentősebb és legvirágzóbb Bihar megyei erdőkitermelő vállalat élére.

A szegedi születésű Darvas Imre fiatalon, mindössze 15 évesen került Weiner Miksa⁸ szegedi gabonakereskedő alkalmazásába, aki a város ismert és befolyásos közéleti szereplője volt, 1892-től a Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara alelnökének választották. A cégnél eltöltött inaszkodás a későbbi üzletember szakmai tudását gyarapította. A katonai szolgálat letöltése után Darvas visszatért Szegedre, ezúttal a Jiraszek Nándor és Krausz Lipót építkezési cégnél

3. Ez a Jiraszek és Krausz cég terjeszkedik, nyit újabb telepet Bihardobrosdon, in http://epa.oszk.hu/02400/02451/00024/pdf/EPA02451_Erdeszettortneti_Kozlemenyek_09_1993_025-052.pdf.

4. A vállalatnak több telepe volt Erdélyben, telepet működtet Lunkaszprién – „Junghanns” E. mészégető telepe és erdőüzlete. Alapítotott 1895-ben. Nagy kiterjedésű és igen érdekes erdei vasútja van. A telep 15 épületből áll, melyekben 60 munkást foglalkoztat. Megfelelő gőzerővel bír és termelési képessége évenként kb. 1500 vagon. Piacai az alföldi és a felső magyarországi vármegyék. In *Biharvármegye és Nagyvárad*, szerk. Borovszky Samu, Budapest, 1901 (Magyarország vármegyéi és városai), 232. o.

5. Uo.

6. Uo.

7. *Nagyváradai Napló*, 1913. május 8., 1–3. o.

8. Szegeden a gabonakereskedelem a kereskedelem fontos ágazata volt, a tárgyalt időszakban 38 gabonakereskedő tevékenykedett a városban. Weiner Miksa 1890–1922 között a Kereskedelmi és Iparkamara alelnöke volt, in https://issuu.com/csmkik/docs/kamara_125_kf_v7.

helyezkedett el. Ők ismert vállalkozók, a szegedi színház építői voltak. A tulajdonosok nagyra becsülték Darvas megbízható munkáját, így cégük belső munkatársává vált. 1887-ben a Jiraszek és Krausz cég nyerte meg az épülő gyulai lovas kaszárnya pályázatát,⁹ Darvas rövid ideig itt adminisztrátora az építkezési cégnek. 1892-től a cég Királyerdőn, Bihardobrodon létesített vállalatának, a *Bihari erdőipari és mészégető részvénytársaságnak* lett a vezetője, a cég ide helyezte át a jádremetei üzemét. Vezető pozícióját megtartotta a vállalkozás többszörös tulajdonosváltása után is (a vállalat a Tarsch és Söhne német, majd a Lamarche Albert és Frankl József belga érdekeltségű cég tulajdonába került). Az alföldről származó hivatalnok feltalálta magát és megállta helyét a királyerdői erdőkitermelés területén. A jó munkaszervező és kockázatvállaló kereskedő neve már ebben az időszakban ismertté vált, németországi, morvaországi (ma Cseh Köztársaság) és olaszországi piacokra is exportáltak.

A La Roche–Darvas részvénytársaság

A Darvas Imre vezette vállalat a Bihardobrozd környéki települések lakóinak egyik megélhetési forrása volt, a telep több száz környékbeli erdőmunkást foglalkoztatott. Darvas ismerte a hegyvidék szociális problémáit, és a gazdasági lehetőségeket is mérlegelhette, amikor 1906-ban a helyi hitelszövetkezet megalapítását kezdeményezte, az Országos Központi Hitelszövetkezet fiókkintézményeként, *Dobrosvi hitelszövetkezet* néven, a kispénzü helybeli lakosok bevonásával.¹⁰ A 20. század első évtizedétől épült ki a vidéki bankhálózat, Darvas kapcsolatban állt a Budapesti Hitelbankkal, valószínűleg hitelezőként is, így a fiókkintézmény megalapításában érdekelt volt.

1903-tól a Bihar megyei erdőkitermelésbe bekapcsolódik a svájci La Roche Bankház képviselője, dr. La Roche Alfred jogász. A La Roche Bank¹¹ a svájci bankok által az erdélyi erdőkitermelő vállalatoknak nyújtott visszafizetési követeléseket szerezte meg, a kötvények birtokában részvényessé vált az erdőkitermelő vállalatokban. 1903-ban bejegyeztette a svájci érdekeltségű *La Roche et Fils. Comp* vállalkozást, a Vaskoh közeli Biharlonkán nyitott telepet. Itt működtek a Jiraszek és Krausz, valamint a Baiersdorf és Biach cég

fűrésztelepei is; az nem nyilvánvaló, hogy melyik cég ment át részben vagy teljes mértékben La Roche vállalkozásába. A La Roche cég eleinte nem volt nyereséges (néhány forrásban erre találunk rövid utalást), ekkor a Budapesti Hitelbank ajánlataira Darvas Imrével társult, később főrészvényese lett a Darvas Imre által alapított és naggyá fejlesztett dobrosvi fakitermelő vállalatnak.¹²

1907-ben jegyezték be közös fakitermelő cégüket, a *La Roche és Darvas Fakitermelő Rt.*¹³ közkereseti társaságot, vaskohi székhellyel. A cégtársak

9. Adattár, SÉLLEY Gábor – TANGI Balázs: *A szombathelyi Ferenc József lovassági laktanya építésének története, 1879–1889.*

https://library.hungaricana.hu/hu/view/VASM_Vhk_201_02/?pg=16&layout=s&query=jiraszek.

10. „A vállalat tárgya, illetve célja: tagjainak anyagi helyzetét javítani az által, hogy hiteligenyeik kielégítését elősegíti és őket takarékoságra és pontosságra buzdítja. Tartama: 25 év.” In *Központi Értesítő*, (31. évfolyam, 1. félév) 1906. 03. 01, 17. sz.

11. La Roche Alfred bankár (1867–1944). A svájci bank, melyet 1787-ben Benedikt La Roche alapított, részvénytársasági alapon működött. Magánügyfelek és intézményi befektetők eszközkezelésére szakosodott. 1892-től La Roche et Co. néven ismert. <https://gw.geneanet.org/aeswal?lang=en&pz=gitschard&nz=raron+von&p=wilhelmine&n=gemuseus>

12. *Bihar-Biharmegye, Oradea-Nagyvárad kultúrtörténete és öregdiákjainak emlékkönyve 1933–1937*, szerk. Fehér Dezső, 271. o.

13. *Biharvármegye Hivatalos Lapja*, 1907, 5. évf. 29. sz., 1. o.; *Központi Értesítő*, 1907, 32. évf. 21. sz.

nak egyenlő számú részvényük volt, a vállalat Biharlonkán és Rézbányán működtetett fűrésztelepet. Ezt követően La Roche a banki szektorban is megjelenik 1909-ben az 1 000 000 korona tőkével létrehozott *Egyesült Biharmegyei Bank és Központi Takarékpénztár* igazgatójaként. A bank bonyolította a cég hitelműveleteit, az igazgatótanácsban Darvas nem szerepel, jelen van Eichner Sándor, a La Roche faipari vállalatok ügyvezető igazgatója.

A terjeszkedő politikát folytató cég 1909-ben Nagybárádon¹⁴ is telephelyet nyitott, a *Nagybárádi Erdőkitermelési Részvénytársaságot*, ez a Száhlender Károly földbirtokos tulajdonában levő erdők kitermelésére alakult.¹⁵ A cégvezetésben folyamatosan találunk a későbbiekben is befolyásos vezetőt vagy részvényt. Az erdőkitermelés megkezdése a Száhlenderbirtokon is ilyen irányba mutat, az üzletkötéssel kapcsolati tőkéjük is gyarapodott. Száhlender Károly okleveles mérnök, a magyar királyi államvasutak nyugalmazott főfelügyelője volt, a Nagyvárad–Belényes–Vaskoh vasútvonal igazgatótanácsi tagja. A La Roche cég vasúti szállítása folyamatosan üzemelt, emellett saját célú ipari vasútvonalát is fejlesztette. Ugyancsak az 1909-es évre tehető a *Nagyvárad* *Erdőipari Rt.* és a mezőtelegdi fűrésztelep megalapítása. A cégben Telegdi József¹⁶ helyi földbirtokos, országgyűlési képviselő is érdekelt volt. Darvas saját dobrosdi munkásait telepítette Telegdre, 120 alkalmazottnak lakást is ad; műfát, tűzifát és deszkát termeltek.

Ebben az időszakban több száz hektár erdőt béreltek (vagy vásároltak) a nagyváradai görögkatolikus püspökségtől Rézbánya, Felsőpojény, Köröstopa és Berhény környéki erdőségekben (1910), a római katolikus püspökségtől Gyegyesényben¹⁷ és Biharlonka környékén, később megszerezték a Zichy Vladimir tulajdonában levő, Serges és Élesdszurdok körül elterülő erdők kitermelés jogát. Nagy méretű fejlesztéseket hajtottak végre nemcsak a fakitermelésben, hanem a fafeldolgozásban is, több gattert állítottak munkába, fűrésztelepet létesítettek, a rönkszállításra iparvasutakat építettek és sodronypályákat szereltek fel. A kitermeléssel egy időben fejlesztették a feldolgozást: műbútorfát, parkettát, ládákat, a Thonet bútorokhoz szükséges hajlított faléceket gyártottak. Az osztrák műbútorgyártók által teremtett versenyhelyzetben, ennek ellensúlyozására, Nagyváradon nem létesültek

sorozatgyártásra szakosodott bútorgyárak, jóllehet bútorgyártó cégek voltak, az egyik a Rimanóczy Kálmán bútorgyára volt. Évente több tízezer vagon deszkát, hajlított műbútorfát, parkettát és furnért exportáltak.

A tűzifatermelés mellett a cég vasúti talpfák előállítására is szakosodott, a Biharlonkán készült talpfákat Törökországba szállították a bagdadi vasút

14. HOCHHAUSER Ronald: *Contribuție la o istorie a industriei de fabrică la Oradea în perioada 1848/1948*, Oradea, Muzeul Țării Crișurilor, 2010, 30. o.
15. *Biharvármegye és Nagyvárad...*, szerk. Borovszky Samu, 1901, 232. o.
16. Országgyűlési képviselő, középiskoláit Budapesten, a gazdasági akadémiát Hohenheimban végezte; hosszabb ideig külföldön tartózkodott, majd hazatért atyja birtokára Mezőtelegdre gazdálkodni. A Bihar megyei gazdasági egyesület alelnöke. Élénken részt vesz a megyei életben. 1893-ban egyhangúlag megválasztották képviselőnek az élesdi (Bihar m.) kerületben; 1896-ban és 1901–1906-ra ismét azon kerület választotta meg. A szabadelvű párt híve. In SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái*, <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/index.htm>.
17. EMŐDI András: Késői tisztelgés egy rendhagyó életút előtt. Hesz Ágoston (1880–1974), a nagyváradai római katolikus püspökség erdőmérnöke, erdőtanácsosa, in *Erdészettörténeti Közlemények*, LXXXIX., 2014, 85–120. o., <http://epa.oszk.hu>.

építéséhez (1899–1914). Az 1911. szeptember 30-án keltezett cégbeszámoló a vállalkozás nyereségéről számol be.¹⁸

1910-ben Nagyváradon jegyezték be a *Biharmegyei tűzifa-árusító részvénytársaságot*,¹⁹ több lerakatot hoztak létre a vármegye és a szomszédos megyék területén, ezáltal is uralták a piacot. A cégvezetés összetétele is városi szinten fontos vállalkozásra utal: Lamarche Albert fatermelő, nagyváradi, ifj. Székely Ignác szaklapszerkesztő, budapesti, Rimanóczy Kálmán építész, Darvas Imre fatermelő, dr. Popper Ákos bank-vezérigazgató, Friedmann Benő fatermelő, dr. Rezső Mór ügyvéd, nagyváradi lakosok és Ligeti Ödön mérnök, debreceni lakos.²⁰ Több száz munkást foglalkoztattak a telepeken, betanították őket a különböző munkafázisok elvégzésére. A cégtársak nemcsak közösen, hanem külön is társultak vállalkozásokba. La Roche-nak franciaországi, olaszországi, svájci érdekeltségei voltak, Darvas Imre a nagyváradi cégekbe társult, a több lábbon állás elvét követte, emellett iparfejlesztési elképzeléseit is érvényesítette.

Ezerkilencszáztizenegy a befektetések éve volt, Darvas Imre neve több cégbejegyzésben szerepelt. Ilyen a nagyváradi székhelyű *Tátray és társai vasöntőde és gépgyár részvénytársaság*,²¹ amelynek tagja és igazgatója is. Kezdeményezte a gyár átalakítását, fontosnak tartotta mezőgazdasági eszközök mellett az erdőkitermelési és ipari célú gépgyártást, nyereségesnek látta a tehervagongyártást és -javítást – az ipari vasút építésben gyakorlata volt, ezért is kezdeményezhette. Ugyancsak 1911-es alapítású a *Központi takarékpénztár részvénytársaság Nagyváradon*, ennek a hitelfelvételekben²² vagy kifizetések lebonyolításában volt szerepe, jóllehet a tevékenységre vonatkozóan kevés adat maradt fenn. Az elnökség tagja volt dr. Várnai Ferenc ügyvéd, a Darvas-villa szomszédságában levő Várnai-villa egykori tulajdonosa, a bank vezérkarában La Roche Alfred nem szerepelt.

A következő évben a Sebes-Körös völgyében terjeszkedett a La Roche–Darvas vállalat, ezt jelzi a *Bánffyhungyadi gipszgyár és gőzmalom részvénytársaság*²³ megszerzése és átszervezése; a társaság székhelye Csucsán volt. A faáruk mellett égetett mésszel és faszénnel is kereskedett, a jövedelmező ágazat egy hasonló jellegű üzlet megkötését eredményezte, a *Berettyóvölgyi fa- és mésztermelő részvénytársaság*²⁴ 1912-beni

megalakítását. Az említett évre vonatkozó forgalmáról a kereskedelmi és iparkamara jelentéseiből értesülünk, a belső piacokon nagy mennyiségű meszet, faszenet és tűzifát értékesített.

18. Megemlíti, hogy nagy mennyiségű faárut és égetett meszet adtak el, ez a kitűnő karban levő fűrészgépeknek, a jól működő mészégető körkemencéknek köszönhetően valósulhatott meg. A tűzifa- és rönkkitermelés lépést tartott a vármegye és Nagyvárad keresletével, a termékek ára emelkedett, és további áremelkedésre számítottak, in *APAN*, M. i. m.

19. *Nagy Magyar Compass* (1914), Iparos-részvénytársulatok, 2. félév, 42. évf.

20. *Központi Értesítő*, 1910, 35. évf. 1. félév, 36. sz.

21. A vállalat tárgya: „A Tátray és társai cég alatt működő közkereseti társaság által létesített ipari vállalat megvétele által az ott eddig fenn tartott üzemet fokozottabb mértékben folytatni, vasfémöntés, épület- és műlakosság, gépfelszerelés, ekegyártás, gépgyár, mezei és ipari vasúti kocsiknak és minden a felsoroltakkal rokon iparágak kézi és gépüzemű úton való gyárszerű előállítását, mezei és ipari vasutak megépítését, értékesítését, a felsorolt gyártmányokkal való kereskedést nagyban és kicsinyben eszközölni, e végből fiókokat felállítani úgy bel-, mint külföldön, végül már fennálló hasonló vagy rokonnemű vállalatokat megszerezni”. In *Nagy Magyar Compass*, 40/2. (1912), Iparos-részvénytársulatok.

22. Uo. Central Sparrcassa Actien-Gesellschaft. Alaptőke 2500 darab új részvény kibocsátása által 4,000,000 koronára emeltetett fel.

23. Ua.

24. Uo.

Épült a „villanyváros”²⁵

Az 1910-es években a nagyváradai helyi tanács urbanizációs politikájának hatására nagy méretű építkezés zajlott a város területén, az ingatlanpiac fellendült, az épületek különböző architektúrális megoldásokkal kápráztatták el a városvezetést és a megrendelőket. Látványos homlokzattal megtervezett közintézmények, bérpaloták, villaszerű magánházak és mutatós polgárházak épültek városszerte. Az építőanyagok iránti kereslet megsokszorozódott, igény mutatkozott az új technológiával előállított építőanyagok iránt, a vasbeton szerkezetek mellett a műkő gyártása is jövedelmező beruházásnak ígérkezett. Darvas Imre részvényese lesz a *Nagyváradai szabadalmazott aerolith-gyár részvénytársaságnak*. A cég befektetői között találjuk Moskovits Miklós mérnököt, feltalálót, a Moskovits Mór és fia cég fő részvényesét is. Az építőiparhoz kapcsolódó másik helyi iparág az üvegsziszolás és üvegfestés, 1912-ben a Neumann testvérek üzeméből alakult a *Nagyváradai templomüveg-festészet, üvegsziszoló és tüköráru-gyár rt.*,²⁶ igazgató Darvas Imre, a cég igazgatótanácsának tagjai maradtak Neumann Károly és Neumann Ferenc tulajdonosok. A Neumannék munkáiból fennmaradt festett ólomkeretes ablakok a Fekete Sas passzázs vitrailjai.

A részvénytársaság vagyona 1912-ben elérte a 2 806 618 koronát. Az állandó pezsgésben levő vállalkozások számviteli jelentése alapján nehezen értelmezhető az 1912-ben létrehozott cégfúzió; talán Darvas Imre bankhitelei miatt kénytelen volt La Roche Alfrednek eladni vagy átadni a részvényeiből. Megalakítják a *La Roche és Darvas egyesült erdőipari Rt.*²⁷ Ez nagyvállalat (tröszt), magába olvasztja a Bihar megyei felsőtopai Eichner, Kohn és társa-féle fűrészgyárat a hozzá tartozó Bethlen- és Zichy Ödön-féle erdőkkkel, Szilágy megyében a báró Bánffy 5000 holdas erdejét és a biharlonkai fakitermelő telepet. Az új cég vezérigazgatója Darvas Imre, az igazgatótanács tagjai között szerepel dr. Sarkady Lajos, a Nagyváradai kereskedelmi és iparkamara titkára, dr. Schütz Albert ügyvéd, dr. La Roche Alfred, Eichner Sándor, a Bihar megyei tűzifaárusító rt. cégvezetője, Klärman József, a Nagybárádi erdőtermelési rt. főkönyvelője.

1912-ben a vállalat veszteséget könyvelt el, leégett a mézgedi fűrésztelepe, a kár 100 000 koronát tett ki.²⁸ A bihardob-

rosdi és mézgedi telepek munkásai féltek munkahelyük elvesztésétől és a következő évben általános sztrájkba kezdtek, nem sok eredménnyel.²⁹ A fúzió nem jelentette a vállalatok megmenekülését a csódtól, további hitelekre volt szükség: 2 000 000 korona felvételét irányozták elő.³⁰ A kölcsönt az erdélyi erdőkitermelő cégeknek is hitelt nyújtó Banque Pays-Bas holland banktól kérték, erre vonatkozóan a bank garanciákat követelt, ilyen volt a hitelezők életbiztosítása, amelyet külföldi biztosítóknál kellett megkötniük.³¹ Így Darvas és La Roche külön-külön 1 000 000 K összegre kötött életbiztosítást. Darvas Imrének több társaságnál sikerült megkötnie a biztosítást, mint utólag kiderült, 1 200 000 koronára. 1913 elején a csőd bekövetkezett a *La Roche és Darvas egyesült erdőipari Rt.-ben*. 1913. május 7-én Darvas Imre elhunyt. Végrendelete nem ismeretes, halála után egymást követték az örökösöket érintő anyagi gondok.

25. Somlyó Zoltán költő 1908-ban a nagyváradai újságíró Juhász Gyulának dedikálta *Várad: villanyváros!*... c. versét „Ó, város: villanyváros! szívemnek villanya! / Ó, Nagyvárad: királyi és dús álomtanya...” – írta.

26. *Nagy Magyar Compass*, 42/2. (1914), Iparos-részvénytársulatok.

27. Magáncégből részvénytársaság, in *Honi Ipar*, 1913 (14. évf. 1. sz.), 20. o.

28. Uo.

29. A sztrájkokról bővebben: *Buda-pesti Friss Újság*, 1913. dec. 12., 5. o.

30. Egy biztosítás bonyodalmaiból, in *Pesti Napló*, 1913. 06. 26.

31. Uo. Milliós biztosítás bonyodalmaiból, 1913. 06. 22.

Biztosítási botrány robbant ki, a biztosítótársaságok azzal vádolták Darvast, hogy félrevezette őket, eltitkolta krónikus betegségét, ezért nem akarták kifizetni az életbiztosítás összegét. Az ügyet La Roche Alfred simította el: Párizsból Nagyváradra érkezett, tárgyalta a hitelezőkkel és az alkalmazottakkal, ígéretet tett a cégek további működtetésére.³² 1913-ban csőd szélére került a többször átszervezett Moskovits Farkas-féle csizmagyár³³ is, Darvas Imre a gyár részvényese és az igazgatótanács és szindikátus tagja volt. A Moskovits cég állandó veszteséget termelt, a részvényesek pert indítottak Darvas ellen, a családtól 1 000 000 koronát követeltek a befektetéseik megtérítésére. A családdal folytatott hosszas pereskedés kimenetele nem ismeretes.³⁴ Feltételezzük, hogy ekkor kerülhetett jelzálog a Rimanóczy utca 11. szám alatti családi ingatlanra; a ház 1916-ban a Nagyváradi Takarékpénztár tulajdonába került. La Roche Alfred átszervezte a részvénytársaságot és tovább működtette. Homályban marad, hogy a csődeljárás előtt a hitelfelvételt miért nem a svájci Bank La Roche et Co. bonyolította le, nyitott kérdés az is, hogy La Roche Alfred, az Egyesült Bihar-megyei Kereskedelmi Bank és Takarékpénztár igazgatója miért nem talált lehetőséget cégtársa és a részvénytársaság megmentésére. Rövidesen a cég székhelyét a Darvas-villából a Fő utca 27. szám alá helyezte át, La Roche Faipari Rt. néven, ő a többségi tulajdonos. Már az 1913-ban megtartott közgyűlésen úgy határoztak, hogy Darvas Imre nevét törlik a cég tagjai közül.³⁵ 1916-ban a Nagyváradon tartózkodó La Roche a háborúval kapcsolatos álláspontjáról, Svájc pacifista szerepéről és a gazdasági válság nehézségeiről nyilatkozott a *Nagyváradi Naplóban*. Az átszervezés után 1917-ben a cégvezetésből törölték Sarkady Lajos és Schütz Albert nevét.³⁶ Továbbra is a cég alkalmazottja maradt Schwarz Gyula és Eichner Sándor gazdasági szakember. 1916-ban a vállalat több telepet is bezárt, például a biharlonkait, a dobrosdit, s az alkalmazottak munka nélkül maradtak.

A két világháború közötti időszakban a La Roche cég Szilágynagyfaluban létesített fűrésztelepet, az ottani erdőségek kitermelésére. Tovább működtette társvállalatait: a Nagyváradi Erdőipar Rt.-t, a Nagybárodai Erdőkitermelési Rt.-t és a Körösvölgyi Faipar Rt.-t. A négy vállalat közös vezetés alatt állt, és alaptőkéjük, tartalékokkal együtt, 28,7 millió lejt tett ki. La Roche fűrésztelepek működtek Mezőtelegden,

Élesden, Lonkán, Szilágynagyfaluban. A gyári hajtógépek teljesítménye 1100 lóerő volt, az iparvasút 130 km hosszú, volt egy siklópálya, és minden állomáson iparvágány. A cégek tulajdonában volt 10 mozdony, 165 tíztonnás iparkocsi, összesen 15 gatter, hozzá tartozó köringa- és szalagfűrészekkel, 3 mozdony- és vagonjavító műhely, továbbá 10 000 kataszteri hold erdő és 8000 kataszteri hold mezőgazdasági terület. Jövedelmező iparágazataik között említhetjük továbbra is a tűzifa, vasúti talpfa, tölgy és bükk fűrészáru, faszén termelését. Továbbra is termeltek külpiacokra: Magyarországra, Csehszlovákiába, Olaszországba, Németországba, Svájcba.

Az impériumváltást követő években a vállalkozás elnök-vezérigazgatója dr. La Roche Alfred bázeli illető-

32. *Honi Ipar*, 1913. 11. sz.

33. Hungária cipőgyárként is ismert vállalat. „Millió csőd Nagyváradon. A Moskovits-cipőgyár szerencsétlen sorában már beállt a fordulat. A reorganizáció művének végrehajtása megkezdődött az új program és a félmillió koronás állami szubvenció alapján. A lebélyegzett részvények tulajdonosai már álmodhatnak egy távoli szebb jövőről, a vállalat viszonyai konszolidálódni fognak valaha, valahogy. Azonban a részvénytársaság igazgatósági tagjai, akik egymillió koronás szindikátusban a szanálás első idején az elsőbbségi részvények jegyzését vállalták, kénytelenek viselni a válság súlyos anyagi konzekvenciáját.” In *Pesti Napló*, 1913. 06. 12, 138. sz.

34. Uo.

35. *Központi Értesítő*, 1913., 1. félév, 51. sz.

36. Uo., 1917, 42. évf., 1. félév, 24. sz., 484. o.

ségű tulajdonos maradt, aki több nyugat-európai érdekeltséget is működtetett. Kellő gazdasági és politikai tájékozottsággal, vállalkozásának fennmaradása érdekében a politikai hatalomhoz közel álló, befolyásos személyeket (saját indíttatásból vagy külső nyomásra) nevezett ki a vállalat vezetőtestületébe. Az 1920-as években Groza Péter ügyvéd-politikus, későbbi román miniszterelnök, az akkori Néppárt³⁷ egyik képviselője is tagja az igazgatótanácsnak. A céget többször átszervezték, a földreformra és az erdőgazdálkodásra vonatkozó új törvényekhez igazodva, az 1933-as gazdasági válságot is átvészelte. Az 1940-es hatalomváltáskor a vállalkozás megmaradt, újabb átszervezésekkel és újabb politikai manőverekkel. 1942–44-ben a La Roche Fa-

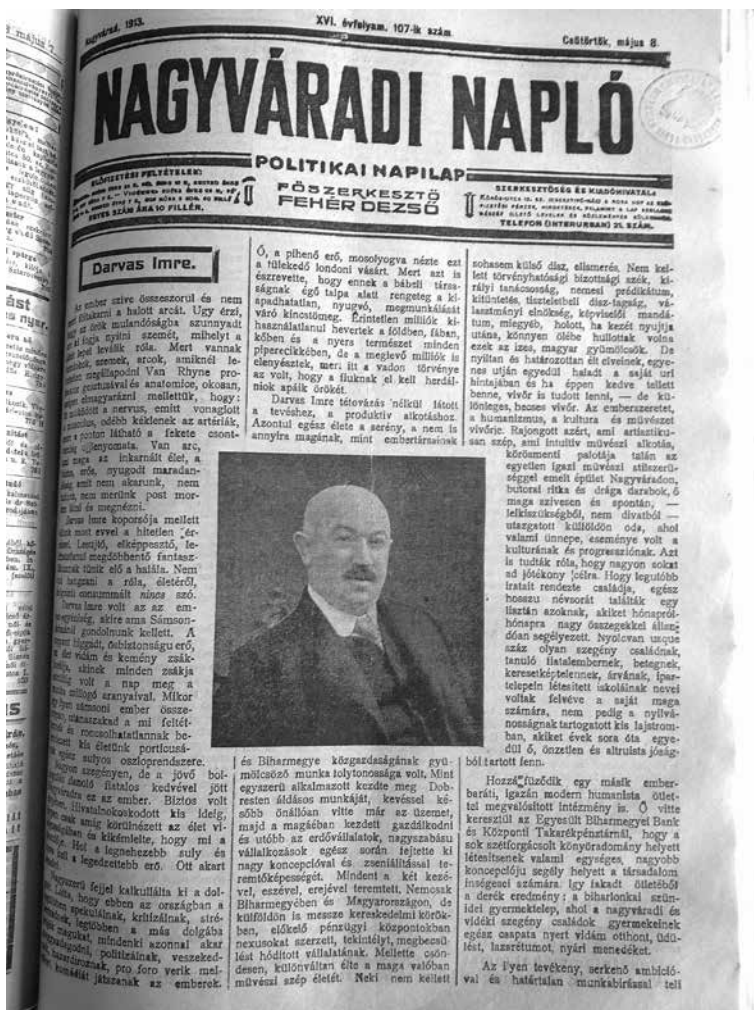
ipari Rt. igazgatótanácsának tagjai Bieleck József,³⁸ gróf Cziráky József³⁹ és Steinhagen Hans, a céget a budapesti cégbíróságon is bejegyezték tűzifa-forgalmazó céggként, La Roche Alfred haláláig (1944?) működőképes maradt. A Romániában maradt mezőtelegi fűrésztelepe az államosításig használatban volt, majd Telegdi Faipari Vállalatként⁴⁰ működött tovább az újabb magánosításig.

A cég hiányos iratanyaga nem nyújt kellő információt a cégtársak között felmerülő vitás vagy fontos üzleti kérdések tisztázásához. Azt sem tudni, hogy mi történt a Darvas család részvényeivel, vagy milyen viszonyban maradt a bankár egykori üzlettársaival, dr. Sarkady Lajossal vagy dr. Schütz Alberttel, valamint az örökösökkel, Darvas Imre özvegyével és gyermekeivel.

A Darvas családról

Darvas Imre 1892 után egyszerű szegény hivatalnokként került Bihar megyébe és jelenhetett meg Nagyváradon. Az alföldi születésű, vállalko-

37. Partidul Poporului.
38. 1942-től az erdélyi GyOSz vezetőségi tagja volt, mint a La Roche Faipari Rt. igazgatója. In <http://www.huszadikszazad.hu/1942-majus/gazdasag/az-erdelyi-gyosz>.
39. Felsőházi tag, IV. Károly magyar király magyarországi birtokainak kezelője. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/c-cs-74E9A/cziraky-jozsef-grof-7509A/>.
40. Uzina Industria Lemnului Tileagd.

A Nagyvárad Napló 1913. május 8-i címlapja Darvas Imréről

zó szellemű fiatalember hamar ráértett az erdőkitermelésben rejlő lehetőségekre. Rövid idő alatt tekintélyre és vagyona tette szert, nyilvános közszerepléseket nem vállalt, politikai ambíciói sem voltak, mint ahogyan nemesi címet sem kért. 1895-ben beházasodott a nagyváradi dr. Schütz Albert ügyvéd családjába, feleségül vette Margit nevű lányát.

Schütz Albert nemcsak jó nevű ügyvéd volt, a nagyváradi neológ izraelita hitközség ügyésze és jegyzője, de politizált is, a Függetlenségi és 48-as Párt ügyésze, szabadkőműves, törvényhatósági tag. A család másik lánya, Irén az Ant-közsegből származó dr. Sarkady Lajos⁴¹ ügyvédhez, a Bihar megyei Kereskedelmi és Iparkamara titkárához ment nőül. A Schütz család⁴² ismert volt szociális érzékenységről. A család nőtagjai a neológ izraelita nőszövetség tagjai, az anya, Schütz Antónia a szervezet vezetőségi tagja, rendszeres adományozók, a zsidó leányárvaház és aggnők otthonának fenntartói voltak. Az első világháború éveiben az öregotthont Schütz Albertné Aggnők Otthonának nevezték el. A család többi nőtagja is részt vett a szociális munkában, mint ahogyan más nagyvállalkozók családtagjai is, akárcsak Schwartz Jakabné vagy a két Moskovits család nőtagjai, támogatták a szegénygondozást.

A társasági élet rovataiban nem találunk hírt róluk, 1902-ben Ady Endre tudósít a belényesi vonatszerencsétlenségről, itt említi Darvas Imre nevét, aki lekéste a vonatot, s így megmenekült.⁴³ Egy 1908-as birtoklapon szerepel Schütz Margit és Darvas Imre neve, mint a nagyváradi Rimanóczy utca 11. szám alatti ingatlan tulajdonosai. Szerződések és hagyatéki iratok hiányában arra is gondolhatunk, hogy a feleség hozománya is része lehetett a befektetésnek.

A Schütz család támogatta Darvas Imre beilleszkedését a nagyváradi neológ hitközségbe, Darvas vezetőségi tagságot vállalt, de munkája a dobrosdi telephez kötötte. 1901-ben ritkaságszámba ment május elseje megünneplése. Az erdőipari és mészégető részvénytársaság telepén Darvas Imre engedélyezte az ünnepet, fizette a munkások szabadnapját, zászlókat tűztek ki a telep épületein, mint ahogyan a nemzeti ünnepeken szokták.⁴⁴ Az 1901-es képviselő-választáskor a magyarcsekei járás képviselőjelöltiségére kéri fel Fassie

Teodor jelölttel szemben, de nem vállalja a felkérést.⁴⁵ Darvas a szegény sorsú ifjak megsegítését karolta fel, több tíz tehetséges fiatalnak nyújtott pénzbeli támogatást a továbbtanuláshoz. 1909-től Biharlonkán gyermek-tábort szervezett nagyváradi szegény sorsú gyermekeknek. A kéthetes szervezett tábor költségét az általa vezetett bankok támogatásával teremtette elő.

Az 1907-ben La Roche Alfreddal létrehozott vállalkozás presztízsnövekedést jelentett számára, emelte az üzleti és társadalmi pozícióját. 1912-ben Schütz Albert és Sarkady Lajos a La Roche–Darvas cég részvényesei és igazgatósági tagjai, mivel Darvast érdekli a szélesebb család anyagi jóléte és bizalmi emberekre is szüksége lehetett a vállalatban.

Darvas Imre és Schütz Margit házasságából két gyermek született, Rózszi (1899–1931), később dr. Turnowszky Sándor jogász, szociológus felesége, és Gyula (Zvi) (1901–?), akiből talán mérnök lett.

Darvas Imre társadalmi helyzetére utal az 1913. május 9-i temetésén részt

41. Erre vonatkozóan lásd Lakos Lajos: *Nagyvárad múltja és jelenéből*, Nagyvárad, Bergel Sámuel nyomdája, 1904, 372. o.

42. *A Tegnap városa*, szerk. Schön Dezső, Tel-Aviv, 1981, 34. o.

43. Ady Endre: Akik lemaradtak a belényesi vasútról, *Nagyváradi Napló*, 1902. február 21.

44. Fehér holló, in *Munkás*, 1901, 4. évf. 20. sz., 41. o.

45. Fassie Teodor ellenében kellett volna pályáznia, in *Buda-pesti Hírlap*, 1901. szept. 23., 262. sz.

vevők névsora. A gyászeseményen nemcsak a városvezetés, hanem Bihar megye öt országgyűlési képviselője is megjelent, de velük gyászoltak Darvas dobrosdi alkalmazottai is, akik tölgy- és bükkfaágakból készített koszorút, az erdők üzenetét hozták el. Kecskeméthy Lipót nagy tudású neológ rabbi búcsúztatta a Rimanóczy utcai villából, munkásai és közeli ismerősei vállukon vitték koporsóját a Rulikowski temető neológ izraelita sírkertjébe. La Roche Alfredot Párizsban érte a halálhír, nem lehetett jelen a temetésen.

Ezerkilencszázharmincegyben, Turnowszky Sándorné⁴⁶ Darvas Rózsi tragikus halálakor pillanthatunk be a család életébe. Nagy megdöbbenést keltett Turnowszky Rózsi marosvásárhelyi otthonukban történt öngyilkossága. A művelt, több idegen nyelvet beszélő, irodalomfordító, mindössze 32 éves asszony két gyermeket hagyott maga után. Apja mellé temették Nagyváradon a neológ temető családi sírboltjába. A gyászjelentések rovatból tudjuk meg, hogy öccse, Darvas Gyula építésmérnök Párizsból érkezett a temetésére. 1929 után Turnowszky Nagyváradon ügyvédi irodát tartott fenn, innen internálják 1944-ben a sárvári koncentrációs táborba. Darvas Rózsi gyermekeinek sorsáról alig tudunk, az anya halálakor Ádám nevű fia 11 éves, a kislánya nevét nem említik. Később Turnowszky kortársainak visszaemlékezéseiből derül ki, hogy fia a holokauszt áldozata lett.

A sok vihart átvészelt Darvas-villa

„A ház valóság, bizonyosság. A ház maga az élet.”

Vágó József⁴⁷

Darvas Imre és családja élettörténete csak részleteiben ismert. A vállalkozó nevét – nem egyedülálló eset – nem a késői utódok, nem egykori vállalkozásának emlékei őrzik, hanem a karrierje zenitjén a bécsi szecesszió stílusában felépített családi háza. 1908-ban, a La Roche Alfreddal közös vállalkozás (1907) bejegyzését követően Darvas Imre és Schütz Margit is ingatlanvásárlásba fektet, 54 000 koronáért⁴⁸ megvásárolják Ehrlich Ignác nagyváradai ügyvéd ingatlanát a Rimanóczy utca 11. szám alatt. Várad-Olasziban

főleg a városközpont környékén virágzott a telekspekuláció. Az épülő Rimanóczy utcában, a Bémer tér, bankok és emeletes bérházak szomszédságában fekvő beltelek két utcafrontra nézett, a Part utcai oldal, később Ezredévi emléktér, belvárosi promenád még rendezésre várt, de kilátás nyílt a neológ Cion templomra is. Darvas eredeti elképzelése az volt, hogy kétemeletes bérpalotát épít a telekre, és a szomszédos Giraundféle sarki házat is megszerzi, arrafelé terjeszkedik.⁴⁹ Nem ismeretes, végül miért egy villaszerű családi ház építése mellett döntött. A terv elkészítésére a nagyváradai származású Vágó testvéreket kérte fel, akik a saját családi villájukat 1905-ben már felépítették Nagyváradon a Kapucinus utcán, ezt láthatta a megrendelő referenciaként, ez utal a Vágó testvérek későbbi nagyváradai kapcsolattartására is, hiszen erre az időszakra tehető a Moskovits Adolf és fiai palota (1910–1911), valamint a Nagyvárad Csendőriskola (1911–1913) tervezése és felépítése.

A Darvas-villa építésére két tervet készített a Vágó terviroda, 1908-ban, illetve 1909-ben. Az L alakú ház

46. Turnowszky Sándor (1889–1985) jogi és szociográfiai szakíró, ügyvéd, a Galilei Kör titkára, Ady Endre ismerőse, a Bolyai Egyetem tanára.

47. VÁGÓ József: La Belle au bois dormant, in *Városokon keresztül*, Budapest, Bíró Miklós Kiadóvállalat Rt., 1930, 140. o.

48. PAȘCA, Mircea, BĂDINIȚI, Alexandru: *Arhitecții József și László Vágó la Oradea*, Ed. Arca, 2010, 25. o.

49. PÉTER I. Zoltán: *Mesélő képeslapok. Nagyvárad 1885–1915*, Budapest, Noran Kiadó, 2002, 240. o.

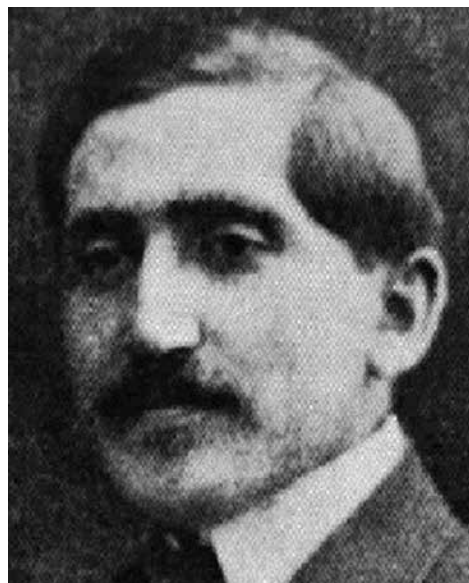
Rimanóczy utcára nyíló fő épületét Vágó József terve alapján Sztarill Ferenc helyi vállalkozó építette fel 1910–1911-ben, a Körös irányába nyúló belső szárnyat Vágó László tervezte, Incze Lajos kivitelezte 1912-ben.

A Darvas-villa a megrendelő társadalmi pozíciójának fokmérője, a vállalkozó a nagypolgárság sorába tartozónak érezte magát, ezt tükrözi az excentrikus villa megépítése (hasonló jellegű házak a Fancsikai Schwartz Jakab villája, a Bunyitay ligethez – ma Brătianu park – közel felépült szecessziós villa vagy dr. Konrád Béla orvos Teleki utcai villája). A ház a privát szféra fontosságát hangsúlyozta a nyilvánossággal szemben, kivetítette a jómódú polgári középosztály ízlésvilágát és igényeit. A középosztály mentalitásbeli változását is tükrözi, amely a lakáskultúrán keresztül egész életmódjára, értékrendjére kihatott, a lakás egyes helyiségeinek funkcióját a családtagok igényei szerint alakították ki, így különült el a reprezentáció, a szolgálati és intim szféra. Az egyediség a szerkezeti megoldások mellett az ornamentika, a díszítőelemek sokféleségének volt köszönhető: majolika és faborítás, vakolatdíszek, sgraffitók, festett motívumok váltakoztak az épületeken.⁵⁰

A Darvas-villa a totális művészet jegyében fogant, mely egy sajátos és egységes környezet megteremtését tűzte ki célul. A Vágó testvéreknek saját egységes filozófiájuk volt a műalkotásról, az építészeti alkotásról, nem vettek át vagy alkalmaztak már meglévő formanyelvet, rendszereket.⁵¹ Az épület elrendezése a korszak villaépítészeti megoldásait követi: magaspince, földszint és emelet. A földszintet a társasági érintkezés céljára (hall, ebédlő, szalon, dolgozószoba), az emeleti részt az intim családi élethez igazodva alakították ki (hall, hálószoba, gyermekszobák, nappali és női szalon, ebédlő, télikert, fürdőszoba, konyha, cselédszoba), az alagsorban volt a kazánház és az adminisztrátor. A villa korszerűségét bizonyítja a fűtőrendszer és a liftes garázs emelőszerkezetének kialakítása.

A ház belső tereinek kialakítása Vágó József sajátos szemléletéhez igazodik, teljességre és egységre törekedett. Úgy alakította ki a belső teret, hogy jól érvényesüljenek benne a fal- és üvegfestmények és az emeleti központi hallban található szimbolikus jellegű színes majolika díszítésű díszkút. Akár-

Vágó László kevésbé ismert képe 1908-ban A Ház című lapban jelent meg

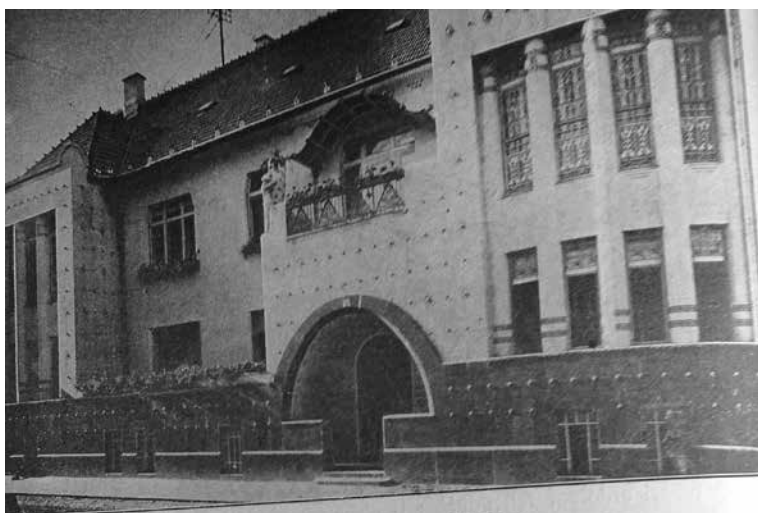
csak a későbbi budapesti Schiffer-villa esetében, itt szerényebb változatban, a belső díszítések egy-egy fő téma köré csoportosulnak. A földszinti hallban a díszítés a tulajdonos tevékenységére és hitvallására utal, a falat díszítő kép erdőmunkásokat ábrázol, a kertre néző ablakok vitróinak grafikája a felfelé törekvő, céljait követő és biztonságosan célba érkező hajós allegóriája. A vitrókon a kék madár, a szabadság jelképe dominál. Az emeleti terek fő témája az örök, boldog élet és a megújulás harmonikus egysége. A hall központi

50. GERGELY Katalin: Lakóhely és életminőség a századfordulón, in *Tanulmányok Budapest múltjából* 28. *Urbanizáció a dualizmus korában* (1999), http://epa.oszk.hu/02100/02120/00028/pdf/ORSZ_BPTM_TBM_28_295.pdf.; GYÁNI Gábor: *Az utca és a szalon. Társadalmi térhasználat Budapesten, 1870–1940*, Budapest, Új Mandátum Kiadó, 1999, 216. o.

51. Lexikon.adatbank. transindex.ro/muemlek.php?id=189.

bejárati falát fiatal pár egybekelését ábrázoló, erős színekkel megfestett, a magyar népművészet elemeit felvonultató és a tündérmesék hangulatát idéző falikép díszíti, alatta terréskőből kifaragott, majolika csempével díszített belső kút fogadja a belépőt. Harmonikusan kapcsolódnak a témához a külső terekre nyíló ablakok vitrói, a paradicsomi lét hangulatát erősítik fel a belső terek mennyezetének virágokat és egzotikus növényeket ábrázoló stukkódíszei.

A villa „főhomlokzatán” kiegyensúlyozottan váltakoznak a szimmetrikus és aszimmetrikus elemek. A jobb oldali magas, háromszögű oromzat alatt egy eozinos Zsolnay-díszekkel borított nőalak „védi” az erkélyt és az alatta fekvő bolt-

A Darvas-ház Rimanóczy-utcai látképe.

A Darvas ház főhomlokzata és Körös felőli része egy 1913-ban megjelent városismertetőben

íves bejáratot. Kecses, vékony sávokban mozaikcsíkokkal díszített oszlopok jelölik ki a ház két szimmetrikus oldalán a keskeny ablaksorok terét. A játékos lépcsőzetességgel megkomponált, mégis nagyon egyszerű és modern, előreugró homlokzatot a Vágó Józsefre jellemző, a keresztelődéseknél szintén eozinmázás Zsolnay-kerámiaszegekkel tűzdelt műkőlapok fedik, hirdetve a szerkezet „igazságát”.⁵² A villa geometrikus díszítőelemein keresztül nyomon követhető a bécsi Wiener Werkstätte művészeti iskola hatása. Ilyen például a sakktábla mintás keret, amely az udvari rész díszítőelemeként ismétlődik, de az emeleti hall gardrób szekrényajtóin is megjelenik. A kovácsoltvas elemek, az erkély kovácsoltvas mellvédje, az udvari függőfolyosó korlátja művészi kivitelezésükkel egyediek, illeszkednek a kompozícióhoz.

Az 1912-re elkészült udvari szárnyat a La Roche–Darvas Egyesített Erdőipari Részvénytársaság irodáinak építették, alagsorában egy mélygarázs kapott helyet. A tetőre a Körösre nyíló nagy nyitott terasz került, mintegy az emeleten található téli-kert folytatásaként. Az udvart a parti sétánytól kerítés és nyitott kerti lugas választotta el, a kerthez hangulatos csobogó tartozott.

Bár az emeleti hall szekrényosora és a fűtőtestek rézborítása arra utal, hogy Vágó tervezhette a ház bútorait is, erre még nem derült fény.

52. HAUSMANN Cecilia: Wardeiner Werkstätte. Látogatható a nagyváradai Darvas-villa, in <https://www.artmagazin.hu/archive/3763>.

Semmit nem tudunk a család életviteléről, azt sem tudjuk, hogy a villát meddig használták és mikor költöztek ki végleg belőle. Darvas Imre 1913-ban bekövetkezett halála a család életét nagymértékben megváltoztatta. 1913-ban a házra jelzálog került, 1916-ban elárverezték, 120 000 K kifizetésével a Nagyváradi Takarékpénztár tulajdonába került. 1917-ben újabb árverésen Deutsch K. Ignác porcelán- és üvegyáros, nagykereskedő felesége, Hermann Julianna vásárolta meg, 260 000 koronáért. A Deutsch családban bekövetkezett események: Deutsch K. Ignác halála, fiuk, Dénes Sándor ügyvéd orosz fogsága, a feleség gyenge idegállapota, a feketeerdői üvegyár átszervezése hozzájárulhattak az ingatlan újbóli eladásához. 1918-ban Klór Antal székelyhídi és szentjobbi birtokos, terménykereskedő vásárolta meg, az első átalakításokat ő végezte a villában, s ezeket további átalakítások sora követte. 1919 után a házat Sor Dezső ügyvéd, ügyész, a Dréher–Haggenmacher sörgyár ügyvédje vásárolta meg feleségével, Kandel Ilonával. Két lányuk született, Gertrúd és Katalin, ők a két világháború közötti időszakban a budapesti Mária Terézia gimnázium, illetve a nagyváradi Notre Dame de Sion tanulói voltak.⁵³ A harmincas évek gazdasági válsága idején Sor Dezső is túl szeretett volna adni a házon. Végül nagyobbik lányának férje, Simon

Tibor és családja lesznek a ház társ-tulajdonosai.

A vészkorszakban (1944) a Sor és Simon család tagjait megsemmisítő légerekbe hurcolták, emléküket tábla őrzi a főbejárat mellett. 1948 után több lakó költözött a házba, 1950-ben államosították. Az 1970-es évektől a nagyváradi futballklub székháza lett. Az emeleten Simon György, Simon Tibor testvére lakott családjával. 2015-ben az utolsó örökös, Simon Judit újságíró beleegyezésével a nagyváradi önkormányzat megvásárolta a házat.

A Darvas-ház a város és az európai szecessziós építészet reprezentatív nagyváradi épülete. Ma kulturális intézmény, a nagyváradi szecesszió-múzeumnak (Muzeul Art Nouveau. Casa Darvas–La Roche) ad otthont.

53. Bihar-Bihormegye..., 403. o.